

ความคิดนอกกรอบ (Lateral Thinking or Think out of the box)

การคิดนอกกรอบคืออะไร

ดร.เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน (Dr. Edward De Bono) ผู้คิดค้นแนวความคิดทางขวางหรือการคิดนอกกรอบ (Lateral Thinking) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า คือ...“ความคิดนอกกรอบ คือ กลุ่มของวิธีการ พร้อมทั้งเทคนิคต่างๆที่ได้ระดมกันเพื่อที่จะค้นคว้าวิธีการใหม่ๆที่แตกต่างไปโดยสิ้นเชิงจากวิธีการเดิมๆ ในการแก้ปัญหาซึ่งการเข้าสู่ปัญหาเพื่อการแก้ไขนั้น เข้าทางด้านข้างมากกว่าที่จะเข้าทางด้านหน้า”

ผศ.ชลาธิป ชาญชัยฤกษ์ สถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ให้ความหมายของการคิดนอกกรอบไว้ว่า คือ “การคิดอย่างสร้างสรรค์โดยไม่ยึดติดอยู่กับหลักการหรือข้อจำกัดเดิม ซึ่งเชื่อกันว่าจะนำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาอย่างได้ผล”

ทำไมต้องคิดนอกกรอบ

วิธีการคิดแบบเดิมที่สอนกันอยู่ในสถาบันการศึกษานั้น เป็นวิธีการคิดด้วยเหตุผลหรือวิธีการคิดด้วยหลักตรรกวิทยา ซึ่งใช้กันมากกว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว ซึ่งเมื่อเวลาผ่านมาถึงปัจจุบันความเหมาะสมก็เริ่มลดลงและไม่เหมาะกับปัจจุบันเนื่องจาก เป็นวิธีการคิดที่มีขอบเขตจำกัดไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเป็นการคิดที่ยึดถือกันมานานจนทำให้ไม่ค้นหาวิธีการคิดใหม่ๆที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิมมาใช้ในการแก้ปัญหาที่ต่างไปจากเดิม

จากรายงานทางเศรษฐกิจและคำกล่าวของบรรดานักเศรษฐศาสตร์ทั่วโลก ที่ล้วนชี้ประเด็นไปในทิศทางเดียวกันว่า สินค้าที่แต่ละประเทศจะใช้แข่งขันกันในทศวรรษต่อไปจากนี้ก็คือ "ความคิด" โลกจะพัฒนาเข้าสู่ยุคของ"เศรษฐกิจสร้างสรรค์" (Creative Economy) อย่างเต็มตัว ด้วยความเชื่อที่ว่า ระบบความคิดดังกล่าว จะพัฒนาความมั่งคั่งได้อย่างยั่งยืน

การเตรียมพร้อมเพื่อเข้าสู่สนามแข่งขันเชิงความคิดที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งก็คือ "การยกระดับคุณภาพประชากร" ซึ่งแน่นอนว่า "การศึกษา" ย่อมเป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุด เมื่อ "ความคิด" ถูกนำมาตั้งเป็นโจทย์ การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เสริมทักษะในการแก้ไขปัญหา จึงน่าจะเป็นคำตอบที่ดีที่สุด

พัฒนาความคิดนอกกรอบได้อย่างไร

การคิดริเริ่มสร้างสรรค์นั้นเป็นวิธีการคิดที่ได้รับความนิยมแพร่หลายทั่วโลก เพราะสามารถให้ประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับชาติได้เป็นอย่างดี โดยศาสตราจารย์เดอ โบโน ได้พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับคือ ความคิดคู่ขนาน (Paralell Thinking) พร้อมวิธีปฏิบัติจริงที่เรียกว่าหมวกความคิดหกใบ (Six Thinking Hats) และความคิดแนวข้าง (Lateral Thinking) ซึ่งเป็นแนวทางการคิดแบบใหม่ที่มีลักษณะสร้างสรรค์และใช้งานได้จริงในทุกขั้นตอนของชีวิตทั้งสิ้น



ดร.เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน (Dr. Edward De Bono) เป็นแพทย์ทางด้านสมอง ได้รับทุนวิจัยจากรัฐบาลอังกฤษให้ร่างหลักสูตรสอนคิด เพื่อนำไปใช้ในระบบการเรียนการสอนของโรงเรียนต่างๆ ตั้งแต่ระดับประถม แบ่งประเภทวิธีคิดไว้ ๓ ประเภทได้แก่

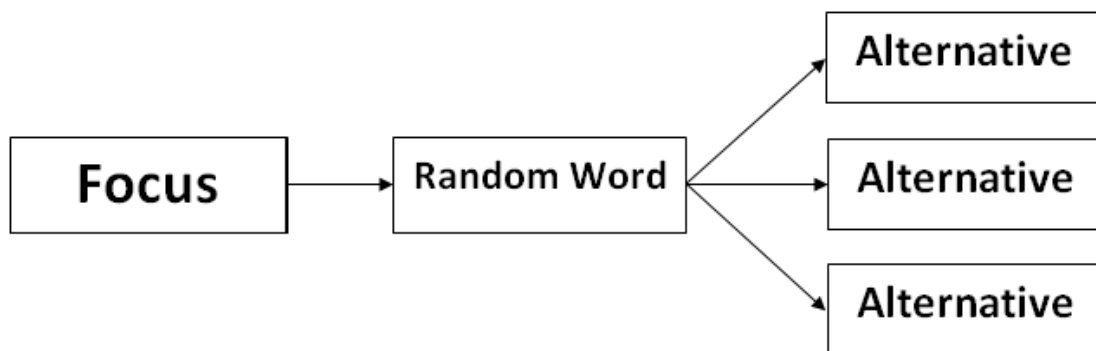
๑. การคิดแนวตั้ง (vertical thinking) การคิดแนวตั้งนั้น เป็นการคิดเพื่อการสรรหาสิ่งที่ถูกต้อง เป็นเหตุเป็นผล วิเคราะห์แยกแยะหาข้อผิดพลาด เพื่อนำมาเลือกสรรวิธีที่ดีที่สุด และใช้ในการแก้ไข

ปัญหา อีกทั้งยังสามารถจัดการทางเลือกอื่นๆ ออกเมื่อค้นพบทางเลือกที่ดีที่สุดแล้วก็จะไม่คิดหาวิธีอื่นๆ อีกต่อไป (ถือเป็นจุดอ่อนของวิธีคิดแนวตั้ง) การคิดแนวตั้งจะเคลื่อนที่ในทิศทางที่กำหนดเอาไว้ และนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างชัดเจนโดยใช้วิธีการที่แน่นอนส่วนใหญ่เป็นการคิดเชิงวิเคราะห์อย่างมีลำดับขั้นตอน และต่อเนื่อง ไม่มีการกระโดดข้ามขั้นเหมือนการคิดแนวข้าง นอกจากนี้การคิดแนวตั้งยังเป็นเรื่องของการตัดวิธีคิดอื่นๆ ออกไปแล้วใช้การแบ่งหมวดหมู่และประเภทต่างๆ แบบตายตัวและดำเนินไปในแนวทางที่น่าจะเป็นมากที่สุด Dr. Edward de Bono ได้แสดงความเห็นว่า การพัฒนาคนที่เริ่มต้นที่โรงเรียนมักจะใช้การคิดแนวตั้ง และถึงแม้ว่าการคิดแนวตั้งจะมีประสิทธิภาพแต่ก็ยังไม่มีความสมบูรณ์พอ และสิ่งที่จะเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปก็คือความคิดสร้างสรรค์ และการคิดทุกประเภทเป็นการผสมผสานความเข้าใจและเหตุผลทางตรรกะซึ่งการคิดแนวข้างเป็นแกนสำคัญของความเข้าใจ

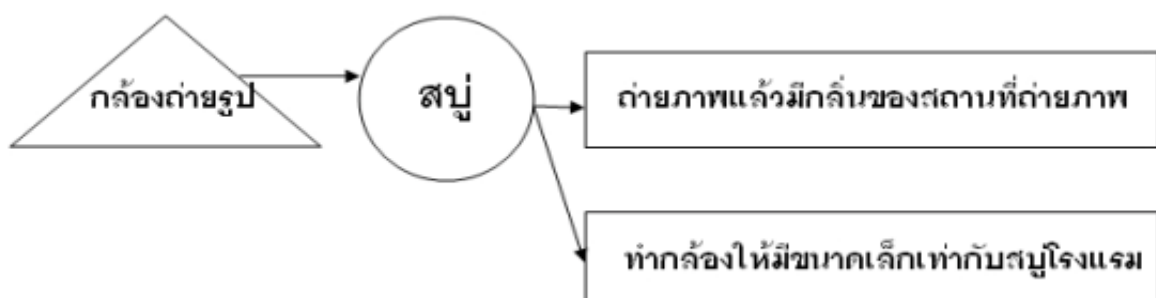
๒. การคิดแนวข้าง (lateral thinking) การคิดแนวข้างคือการคิดที่หลีกเลี่ยงจากความซ้ำซาก หรือความคิดเดิมๆ รวมถึงความเข้าใจที่มีอยู่เดิมเพื่อค้นหาสิ่งใหม่ๆ โดยปกติแล้วความคิดที่มีอยู่จะสร้างขึ้นจากประสบการณ์เดิมและความเข้าใจที่เคยประสบมา การคิดแนวข้างจึงเป็นวิถีทางในการหลบหนีจากความคิดวิถีเดิมเพื่อค้นหาสิ่งๆ ที่เรียกว่า “ดีกว่า” เมื่อเปรียบเทียบเทียบกับความคิดแนวตั้งที่มุ่งเน้นเรื่องการวิเคราะห์แล้วการคิดแนวข้างจะเป็นเรื่องการกระตุ้นความคิดอื่นๆ โดยไม่มีกรอบและกฎเกณฑ์ อีกทั้งยังสามารถคิดแบบกระโดดข้ามได้ โดยไม่ต้องเรียงเป็นลำดับขั้นตอน และเปิดใจรับทุกโอกาสที่เข้ามา การคิดแนวข้างไม่มีการแบ่งหมวดหมู่และประเภทดูเผินๆ การคิดแบบนี้อาจดูเหมือนการคิดเรื่อยเปื่อย ไม่มีกรอบแนวคิดที่ชัดเจน เป็นการคิดที่ค้นหุ้เพราะพยายามพิจารณาหนทางที่แทบมองไม่เห็น กล่าวโดยสรุปแล้ว การคิดแนวตั้งใช้ประโยชน์จากข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาโดยเฉพาะ แต่การคิดแนวข้างจะใช้ข้อมูลเพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงแบบแผนไม่ใช่เพื่อ

หาประโยชน์จากข้อมูลนั้นเพียงอย่างเดียวหลักการสำคัญของการคิดแนวข้างคือ “มุมมองที่เรามีสู่สิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นเพียงหนึ่งความคิด ในหลายๆ มุมมองที่สามารถเป็นไปได้” เป็นการสำรวจมุมมองอื่นๆ โดยไม่ตัดสินว่า มุมมองใดดีที่สุด เป็นเหตุเป็นผลมากที่สุด แต่จะนำทุกมุมมองที่เป็นไปได้มาปรับโครงสร้างความคิดและจัดเรียง ข้อมูลที่ได้ใหม่ ตรงกับคำพูดของ Dr. Edward de Bono ที่ว่า เคยทราบไหมว่า...มากกว่าครึ่งหนึ่งของการ ค้นพบที่ยิ่งใหญ่ถูกทำขึ้นโดยผ่านการค้นพบโดยบังเอิญ (serendipity) หรือ “การค้นพบบางสิ่ง ขณะที่กำลัง ค้นหาบางอย่าง”

๓. การคิดแนวขนาน (parallel thinking) การคิดแนวขนาน เป็นการวางความคิดต่างๆ ลงไปข้างๆ กัน โดยไม่มีการปะทะ ไม่มีการโต้เถียง ไม่มีการตัดสินว่าความคิดใดถูก ความคิดใดผิดตั้งแต่แรก การคิดแบบนี้ จะทำให้เกิดการสำรวจและการค้นคว้าเชิงลึกเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ก่อนสรุปหรือตัดสินใจโดยอาศัย กระบวนการวิจัยและกระบวนการออกแบบเทคนิควิธีคิดแนวขนานนี้เรียกว่าวิธีคิดแบบหมวก 6 ใบ (Six Thinking Hats)



เทคนิคการคิดแบบ Lateral Thinking ของ Dr. Edward De Bono



ตัวอย่าง การคิดแบบ Lateral Thinking Dr.Bono

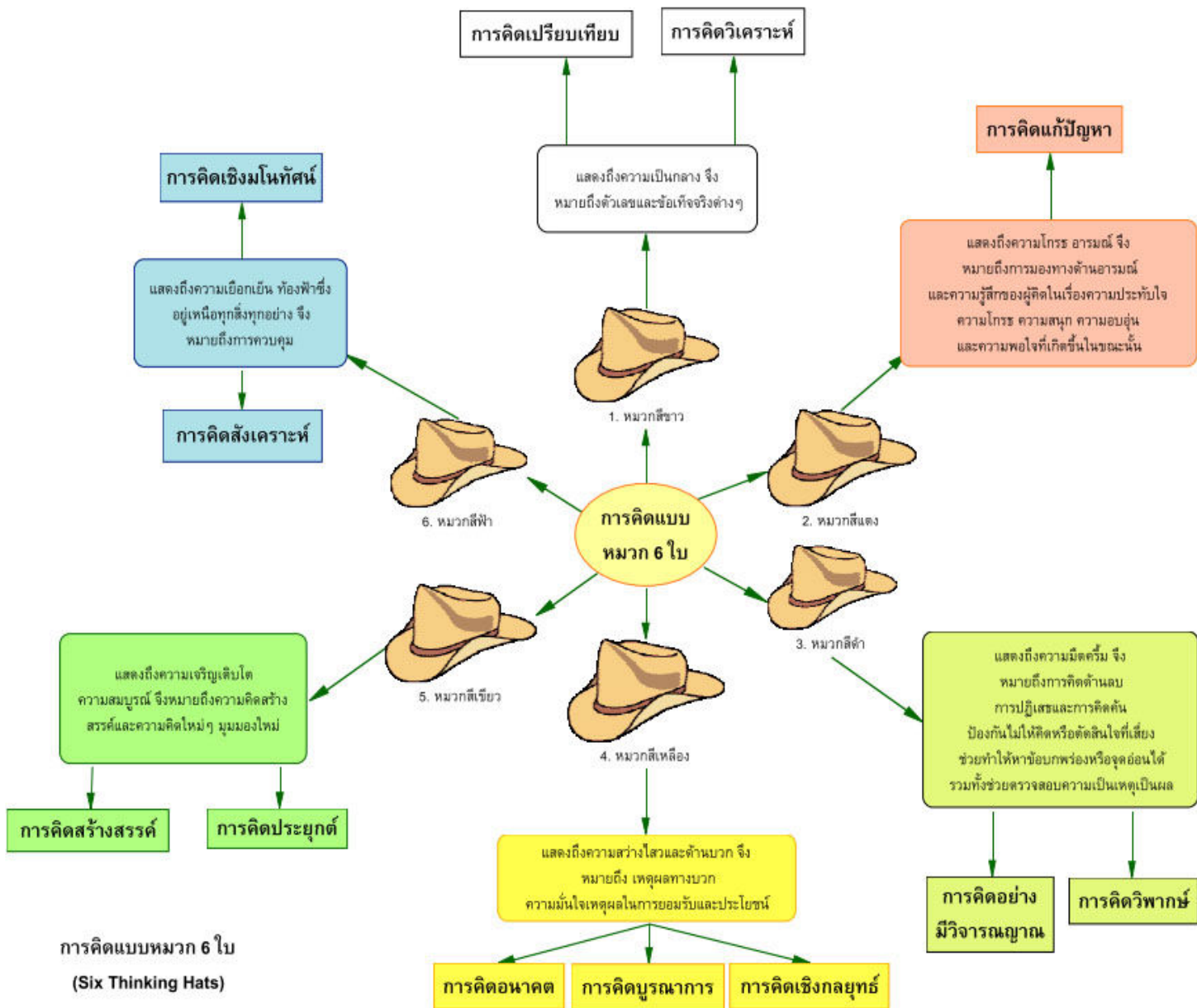
หมวก 6 ใบ คิด 6 แบบ Six Thinking Hats

"ดร.เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน" เป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดเรื่อง Lateral Thinking (การคิดนอกกรอบ) และเป็นคนพัฒนาเทคนิคการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และได้พัฒนาเป็นแนวคิดที่เรียกว่า "Six Thinking Hats" ซึ่งเป็น วิธีคิดที่มีมุมมองแบบ "รอบด้าน" ความคิดสร้างสรรค์ถือเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นสำหรับผู้บริหาร เพราะ นอกจากจะช่วยสร้างสิ่งใหม่ๆ แล้ว ยังช่วยในการคิดค้นกลยุทธ์แก้ไขปัญหาต่างๆ ซึ่ง "เดอ โบโน" พบว่า

ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่ทุกคนมีอยู่ หรือสร้างขึ้นก็ได้ แต่จะต้องมาฝึกกระบวนการสร้างความคิดดังกล่าว ในแต่ละวันตั้งแต่ตื่นนอน ทุกคนย่อมต้องมีการคิดในเรื่องต่างๆ ดร.เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน จึงได้ให้เทคนิค “6 หมวกการคิด” เพื่อช่วยจัดระเบียบการคิด ทำให้การคิดมีประสิทธิภาพมากขึ้น วิธีการดังกล่าวได้มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง แม้กระทั่งบริษัทข้ามชาติอย่างเช่นบริษัท ไอบีเอ็ม และเชลล์ เป็นต้น หมวกแต่ละใบเป็นการนำเสนอทางเลือกที่เป็นไปได้ตามมุมมองต่างๆ ของปัญหา โดยวิธีการสวมหมวกทีละใบในแต่ละครั้ง เพื่อพลังของการคิดจะได้มุ่งเน้นไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งจะทำให้ความเห็นและความคิดสามารถแสดงออกได้อย่างอิสระ สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่ไม่จำเป็นได้ และยังเป็นการดึงเอาศักยภาพของแต่ละคนมาใช้โดยที่ไม่รู้ตัว

Six Thinking Hats สูตรบริหารความคิดของ "เดอ โบโน" จะประกอบด้วยหมวก 6 ใบ 6 สี คือ

- White Hat หมวกสีขาว สีขาวเป็นสีที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นกลาง จึงเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง จำนวนตัวเลข เมื่อสวมหมวกสีนี้ หมายความว่าที่ประชุมต้องการข้อเท็จจริงเท่านั้น คือ ข้อมูลเบื้องต้นของสิ่งนั้นๆ ไม่ต้องการความคิดเห็น
- Red Hat หมวกสีแดง สีแดงเป็นสีที่แสดงถึงอารมณ์และความรู้สึก เมื่อสวมหมวกสีนี้ เราสามารถบอกความรู้สึกของตนเองว่าชอบ ไม่ชอบ ดี ไม่ดี ซึ่งส่วนใหญ่การแสดงอารมณ์จะไม่มีเหตุผลประกอบ
- Black Hat หมวกสีดำ สีดำ เป็นสีที่แสดงถึงความโศกเศร้า และการปฏิเสธ เมื่อสวมหมวกสีนี้ ต้องพูดถึงจุดด้อย อุปสรรคโดยมีเหตุผลประกอบ ข้อที่ควรคำนึงถึง เช่น เราควรทำสิ่งนี้หรือไม่ ไม่ควรทำสิ่งนี้หรือไม่ เหมาะสมหรือไม่ ทำให้การคิดมีความรอบคอบมากขึ้น
- Yellow Hat หมวกสีเหลือง สีเหลือง คือสีของแสงแดด และความสว่างสดใส เมื่อสวมหมวกสีนี้ หมายถึง การคิดถึงจุดเด่น โอกาส สิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นข้อมูลในเชิงบวก เป็นการเปิดโอกาสให้พัฒนา สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ
- Green Hat หมวกสีเขียว สีเขียว เป็นสีที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ และการเจริญเติบโต เมื่อสวมหมวกสีนี้ จะแสดงความคิดใหม่ๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การคิดอย่างสร้างสรรค์
- Blue Hat หมวกสีน้ำเงิน สีน้ำเงินเป็นสีที่ให้ความรู้สึกสงบ จะเป็นเหมือนห้องฟ้า หมวกนี้เกี่ยวกับการควบคุม การบริหารกระบวนการคิด หรือการจัดระเบียบการคิด



นำทฤษฎีหมวก 6 ใบ ซึ่งเป็นกลยุทธ์เพื่อการตัดสินใจ ดังนี้ จะเรียกว่าสิ่งสุดท้ายของกระบวนการคิด และเป็นสิ่งที่สำคัญของการเป็นผู้บริหาร ที่ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ นั่นก็คือ "การตัดสินใจ" ซึ่งต้องกระทบต่อสิ่งอื่น ด้วยความรอบคอบ เพราะการตัดสินใจใดๆ อาจส่งผลกระทบต่อทั้งใน ด้านบวกและด้านลบได้ เพื่อให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงสามารถนำ เรื่อง "ทฤษฎีหมวก 6 ใบ" ของ ดร.เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน มาประยุกต์ใช้โดยให้มีการพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ในหลายมุมมอง ตามหมวก 6 ใบ ที่มีสีต่างกัน เพื่อแทนความคิดในมุมมองนั้นๆ

Six thinking hats คือ เทคนิคการคิดอย่างมีระบบ คิดอย่างมีโฟกัส มีการจำแนกความคิดออกเป็นด้านๆ และคิดอย่างมีคุณภาพ เพื่อช่วยจัดระเบียบการคิด ทำให้การคิดมีประสิทธิภาพมากขึ้น แนวคิดหลัก "การคิด" เป็นทักษะช่วยดึงเอาความรู้และประสบการณ์ของผู้คิดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ ทักษะความคิดจึงมีความสำคัญที่สุด...

1. หมวกสีขาว (White Hat) หมายถึง ข้อมูลเบื้องต้นของสิ่งนั้น เป็นความคิดแบบไม่ใช้อารมณ์และมีเป้าประสงค์ที่ชัดเจนแน่นอน ตรงไปตรงมา ไม่ต้องการความคิดเห็น สีขาวเป็นสีที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็น

กลาง จึงเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง จำนวนตัวเลข เมื่อสวมหมวกสีนี้ จะหมายความว่า ที่ประชุมต้องการ ข้อเท็จจริงเท่านั้น โดยปกติเรามักจะใช้หมวกขาวตอนเริ่มต้นของกระบวนการคิด เพื่อเป็นพื้นฐานของ ความคิดที่กำลังจะเกิดขึ้น แต่เราก็ใช้หมวกขาวในตอนท้าย ของกระบวนการได้เหมือนกัน เพื่อทำการ ประเมิน อย่างเช่นข้อเสนอโครงการต่างๆ ของเราเหมาะสมกับข้อมูลที่มีอยู่หรือไม่...

เป็นตัวแทนของข้อเท็จจริง ซึ่งได้แก่ ตัวเลขและข้อมูลต่างๆ ที่มีประโยชน์ในการวิเคราะห์ เพื่อหา ข้อสรุปโดยไม่คำนึงถึงทัศนคติหรือความคิดเห็นใดๆ

2. หมวกสีแดง (Red Hat) หมายถึง ความรู้สึกสัญชาตญาณและลางสังหรณ์ เมื่อสวมหมวกสีนี้ เรา สามารถบอกความรู้สึกของตนเองว่าชอบ ไม่ชอบ ดี ไม่ดี มีการใช้อารมณ์ ความคิดเชิงอารมณ์ ซึ่งส่วน ใหญ่การแสดงอารมณ์จะไม่มีเหตุผลประกอบ หรือการตระหนักรู้ โดยฉับพลัน นั่นก็คือ เรื่องบางเรื่องที่เคย เข้าใจ ในแบบหนึ่ง อยู่ๆ ก็เกิดเข้าใจในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งการตระหนักรู้แบบนี้จะทำให้เกิดงาน สร้างสรรค์ การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ หรือวิถีคิดทางคณิตศาสตร์แบบ ก้าวกระโดด ความคิดความ เข้าใจในสถานการณ์โดยทันที เป็นผลจากการใคร่ครวญอันซับซ้อนที่มีพื้นฐานจากประสบการณ์ เป็นการตัดสินใจที่ไม่อาจให้ รายละเอียด หรืออธิบายได้ด้วยคำพูด เช่นเวลาที่คุณจำเพื่อนคนหนึ่งได้ คุณก็ จำได้ในทันที

เป็นตัวแทนของอารมณ์และความรู้สึกที่มีต่อเรื่องราวต่างๆ โดยไม่จำเป็นต้องอธิบายเหตุผลใดๆ...

3. หมวกสีดำ (Black Hat) หมายถึง ข้อควรคำนึงถึงสิ่งที่ทำให้เราเห็นว่า เราไม่ควรทำ เป็นการคิดในเชิง ระมัดระวัง หมวกสีดำ เป็นหมวกคิดที่เป็นธรรมชาติ และสอดคล้องกับวิธีการคิดของตะวันตกมาก หมวกสีดำช่วยชี้ให้เราเห็นว่าสิ่งใดผิด สิ่งใดไม่สอดคล้องและสิ่งใดใช้ไม่ได้ มันช่วยปกป้องเราจากการ เสียเงิน และพลังงาน ช่วยป้องกันไม่ให้เราทำอะไรอย่างโง่เขลาเบาปัญญาและผิดกฎหมาย หมวกสีดำ เป็นหมวกคิดที่มีเหตุผลเสมอ เพราะในการวิพากษ์วิจารณ์ หรือวิเคราะห์สิ่งใดจะต้องมีการคิดแบบ เป็นเหตุเป็นผลรองรับ ไม่มีอารมณ์มาเกี่ยวข้อง ในการประเมินสถานการณ์ในอนาคตของเรานั้น ต้อง ขึ้นอยู่กับ ประสบการณ์ของเราเองและของผู้อื่นด้วย

เป็นตัวแทนของความระมัดระวัง ซึ่งจำเป็นต้องไตร่ตรองและยับยั้งการดำเนินการ ถ้าอาจทำให้ความ เสียหาย หรือล้มเหลวได้ ผู้บริหารจะใช้หมวกสีดำ เพื่อพิจารณาว่าสิ่งที่จะทำนั้นเหมาะสมกับ ประสบการณ์และมโนธรรมที่เคยมีมา

4. หมวกสีเหลือง (Yellow Hat) หมายถึง การคาดการณ์ในทางบวก ความคิดเชิงบวก เป็นการมองโลกใน แง่ดี การมองที่เป็นประโยชน์ เป็นการคิดที่ก่อให้เกิดผล หรือทำให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นได้ การคิดเชิงบวก เป็นการเปิดโอกาสให้พัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ความคิดเชิงลบอาจป้องกันเราจากความผิดพลาด ความเสี่ยงและอันตรายที่อาจเกิดขึ้น ดังนั้น การคิดเชิงบวกต้องผสมผสานความสงสัยใคร่รู้ ความสุข ความต้องการและความกระหายที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นหรือไม่

เป็นตัวแทนของการแสวงหาทางเลือกอย่างมีความหวัง พร้อมทั้งทดลองปฏิบัติเพื่อหาข้อมูลประกอบการ ตัดสินใจ

5. หมวกสีเขียว (Green Hat) หมายถึง ความคิดนอกกรอบที่มีความสัมพันธ์กับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเกี่ยวข้องโดยตรงกับ การเปลี่ยนแปลงแนวคิด และมุมมอง ซึ่งปกติมักถูกกำหนดจากระบบ ความคิดของประสบการณ์ดั้งเดิม และความคิดนอกกรอบนั้น จะอาศัยข้อมูลจาก ระบบของตัวเอง โดยเมื่อสวมหมวกสีนี้ จะแสดงความคิดใหม่ๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การคิดอย่างสร้างสรรค์

เป็นตัวแทนของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ๆ ซึ่งเปรียบเสมือนต้นไม้ที่ให้ความสดชื่น ผู้บริหารจะใช้หมวกสีนี้เมื่อมีความคิดใหม่ๆ แตกต่างจากแนวทางเดิม เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้กับการปรับปรุงสร้างสรรค์และพัฒนา

6. หมวกสีน้ำเงิน (Blue Hat) ...บางตำรา เรียกว่า "หมวกสีฟ้า"... หมายถึง การควบคุมและการบริหารกระบวนการ การคิดเพื่อให้เกิดความชัดเจน ในเรื่องของความคิดรวบยอด ข้อสรุปการยุติข้อขัดแย้ง การมองเห็นภาพและการดำเนินการที่มีขั้นตอนเป็นระบบ เมื่อมีการใช้หมวกน้ำเงิน หมายถึง ต้องการให้มีการควบคุมสิ่งต่างๆ ให้อยู่ในระบบระเบียบที่ดีและถูกต้องหมวกสีน้ำเงินมักเป็นบทบาทของหัวหน้าทำหน้าที่ควบคุมบทบาทของสมาชิก ควบคุมการดำเนินการประชุม การอภิปราย การทำงาน ควบคุมการใช้กระบวนการคิด การสรุปผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ อย่างไรก็ตามสมาชิก ก็สามารถสวมหมวกสีน้ำเงิน ควบคุมบทบาทของหัวหน้าได้เช่นกัน

เป็นตัวแทนของการควบคุมความคิดทั้งหมด หรือมุมมองในทางกว้างที่ครอบคลุมทุกสรรพสิ่งซึ่งเปรียบเหมือนท้องฟ้า ผู้บริหารที่ใช้หมวกนี้จะต้องอาศัย ประสบการณ์เป็นอย่างมาก

พื้นฐานของเทคนิคหมวกความคิด 6 ใบ

กุหลาบ ตันติผลาชีวะ (2546, หน้า 15-16) กล่าวว่า Edward DeBono ได้วิเคราะห์การคิดของคนว่า มีผลต่อการตัดสินใจด้วยสาเหตุสำคัญ เกิดจากอึดอัดหรือความเป็น คนที่เกาะติดความคิดทิศทางเดียวหรือคิดอย่างเดียว แทนที่จะคิดทบทวน สวนไปมา เพื่อให้กระจ่างอย่างยุติธรรมซึ่งเรียกว่า การคิดคู่ขนาน ปัญหาจากลักษณะการคิดดังกล่าวนี้ทำให้เกิดการขัดแย้งกัน ทางความคิดการตัดสินใจหรือ การหามติที่ประชุมซึ่งทำให้เปลืองเวลา Edward DeBono เห็นว่าหากคนมีแผนการคิดโดยเฉพาะการคิด “แก้ปัญห” ที่เหมาะจะช่วยให้การคิดเป็นไปอย่างมีพลานภาพ นอกจากนี้การคิดอย่างถูกต้องและมีแบบแผนยังประหยัดเวลาในการคิดการตัดสินใจ เพราะผู้คิดเพิ่มการคิดหลายด้านคู่ขนาน

อุปสรรคของการคิดคือ จิตตน หรือ Ego ตามความหมายของจิตตนหมายถึง ส่วนหนึ่งของโครงสร้างบุคลิกภาพที่สัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งแวดล้อมภายใน และภายนอกของคนที่คนใช้ควบคุมแรงขับเคลื่อนภายใน ที่เกิดจากจิตหยาบ (Id) ให้ขับออกภายนอกในลักษณะที่สังคมยอมรับได้ ซึ่งมักอยู่ในรูปของกลจิตวิธานที่มีสติและจิตคุณธรรม (Superego) เป็นส่วนกำกับด้วยการแสดงออกของจิตตนนี้เกิดจากความจำเจตคติและการคิด จิตตนจะทำให้คนอึดอัดและอหังการมีผลทำให้ตนเองมีจุดอ่อนจุดดีและต่อต้าน เกิดความคิดที่ขัดแย้งกันจนลงตัวไม่ได้งานหลายงานที่ไม่สำเร็จ หรือสำเร็จแต่ขาดประสิทธิภาพ มักเกิดจากมีกลุ่มคนที่มี “จิตตนสูง” อยู่ในผู้ร่วมงานนั้นมาก

ประโยชน์ของการคิดแบบหมวก 6 ใบ

พวงผกา โกมุติกานนท์ (2544, หน้า 41) ได้สรุปประโยชน์ของการคิดแบบหมวก 6 ใบ ดังนี้

1. ช่วยต่อการเรียนรู้และการใช้ และกระตุ้นความสนใจได้ดี การใช้หมวกจริงหรือ ภาพหมวกและสีเส้นต่างๆ มีส่วนช่วยอย่างมาก
2. ทำให้เหลือเวลาสำหรับความคิดสร้างสรรค์อย่างแท้จริง
3. ยินยอมให้แสดงออกในที่ประชุมได้อย่างถูกต้องเปิดเผยซึ่งความรู้สึกหรือสัญชาติญาณ โดยไม่ต้องเกรงใจว่าจะไม่เหมาะสมแต่อย่างใด

4. ทำให้สามารถคิดแบบใดแบบหนึ่งได้อย่างเต็มที่โดยไม่สับสนปนเปกับความคิด หมวกสอนในเวลาเดียวกัน
5. ทำให้สามารถเปลี่ยนแบบความคิดได้ง่ายและตรงไปตรงมาโดยไม่ล่องเกินใครด้วย การเปลี่ยนสีหมวก
6. ทำให้ผู้ร่วมระดมความคิดทุกคน สามารถใช้หมวกแต่ละสีได้ครบทุกสีแทนที่จะคิด แต่เพียงสีเดียวด้านเดียวตามปกติ
7. เป็นการแยกทิวออกไป แล้วปล่อยความคิดใหม่อิสระภาพที่จะขบคิดได้อย่างเต็มที่
8. ทำให้สามารถจัดลำดับการระดมความคิดให้เหมาะสมที่สุดกับหัวข้อ
9. ป้องกันมิให้เกิดการโต้เถียงกันไปมาในที่ประชุมเพื่อฝ่ายต่างๆ จะได้สามารถร่วมกัน คิดอย่างสร้างสรรค์
10. ทำให้การประชุมสามารถผลิตผลงานออกมาดีขึ้น

แนวทางการประยุกต์ใช้งานสำหรับหลักการหมวกหกใบ

จากหลักการที่หมวกแต่ละใบแต่ละสีแทนลักษณะการคิดที่ต่างกัน ดังเช่นในกรณีการประชุมเพื่อตัดสินใจประเด็นสำคัญบางอย่าง ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดควรถอดความคิดเดิมออกก่อน ไม่ว่าจะป็นตำแหน่ง บทบาทหน้าที่เดิม หรือควรถอดหมวกที่สวมอยู่เดิมออกก่อน และเลือกหยิบหมวกใบใหม่ที่เหมาะสมมาสวมแทน เช่น ถ้าเลือกใช้หมวกสีแดงก็แสดงว่าให้คิดพูดด้วยความจริงใจไม่เสแสร้ง เป็นต้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น จะขอยกตัวอย่างการเลือกใช้หมวกแต่ละใบ ไว้พอสังเขปดังนี้

1. หมวกสีแดง เหมาะกับงานที่ต้องการความจริงใจ เช่น งานแก้ปัญหาด้านสวัสดิการและเงินเดือน การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งในส่วนงาน การเข้าไปแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน งานด้าน CSR เป็นต้น
2. หมวกสีดำ เหมาะกับงานที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัย ความสูญเสีย การเตือนให้ระวังภัย การวิเคราะห์ด้านความขัดข้อง (Failure Analysis) ซึ่งโดยมากในเบื้องต้นจะไม่ยอมอ่อนข้อให้ใคร คือมองในแง่ร้ายไว้ก่อนเพื่อป้องกันปัญหา หรือหาสาเหตุที่เป็นปัญหาให้ได้สำหรับทำการแก้ไขต่อไป
3. หมวกสีเหลือง เหมาะกับงานที่ต้องการความร่วมมือสูง ต้องการให้คนอยากทำ ตั้งใจทำ ต้องมีการปลุกเร้า ชักชวน จูงใจ ชี้ข้อดี อ่างผลประโยชน์ ผลสำเร็จที่ดีมาสนับสนุน เช่น งานด้านยุทธศาสตร์ งานการลด Duration หรือขยาย Interval ของ Maintenance Outage เป็นต้น ซึ่งต้องยกข้อดี ประโยชน์ที่จะได้รับ เพื่อให้หน้าทำ น่าสนุกในการทำ และเล็งเห็นถึงผลสำเร็จที่ชัดเจน
4. หมวกสีเขียว เหมาะกับงานที่ต้องการความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ที่แตกต่างจากเดิม เช่น การพัฒนางาน การปรับปรุงงาน การทำงานใหม่ที่ต้องการผลดีกว่าเดิม การหาวิธีการใหม่ๆ การปรับรื้อกระบวนการทำงาน เป็นต้น
5. หมวกสีขาว เหมาะกับงานประเภทที่ต้องวิเคราะห์และมีข้อมูล หลักฐาน สถิติ หรือข้อเท็จจริงสนับสนุน เช่น งานวิจัยและพัฒนา การตัดสินใจเลือกดำเนินการในสิ่งที่สำคัญๆ มีค่าใช้จ่ายสูงๆ หรือต้องใช้เงินลงทุนสูงๆ งานวิเคราะห์หารากของปัญหา (Root Cause Analysis - RCA) งานทบทวนและปรับปรุงงานบำรุงรักษา (Reliability Centered Maintenance - RCM) งานวิเคราะห์และประเมินด้านความเสี่ยง (Risk Assessment & Analysis) เป็นต้น
6. หมวกสีฟ้า เหมาะกับงานประเภทต้องมองภาพรวมออกและสามารถสรุปประเด็นสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องได้ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถควบคุมและตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและเด็ดขาด หรือสามารถติดตามประเด็นของงานและหาข้อสรุปให้ได้อย่างทันท่วงที เช่น งานของผู้บริหาร งานของประธานในที่ประชุม งานของหัวหน้างาน งานของหัวหน้าโครงการ เป็นต้น

ขั้นตอนในการนำหลักการหมวกหกใบมาใช้แก้ปัญหาหรือตัดสินใจ

1. ให้เลือกนำปัญหาหรือหัวข้องานที่ต้องการตัดสินใจมาพิจารณา
2. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหรือหัวข้อนำมาพิจารณา โดยอาจมีการแจกจ่ายข้อมูลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้อ่านและศึกษาก่อน (ถ้าข้อมูลพร้อม)
3. ให้ทุกท่านเข้าร่วมกันคิด โดยขอให้นั่งในตำแหน่งที่เห็นหน้ากันและสอบถามหรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างทั่วถึง จากนั้นให้เริ่มต้นด้วยการหยิบหมวกสีเขียวมาสวมก่อน (เน้นเรื่องข้อมูล) ให้แสดงความคิดเห็นทุกท่านจนครบ
4. ในขั้นต่อไป เมื่อทุกท่านมีข้อมูลที่ควรรู้พอประมาณเท่าเทียมกันแล้ว ให้เลือกหมวกสีแดง (เน้นความจริงใจไม่บิดบัง) หมวกสีเหลือง (ข้อดีผลสำเร็จ) หมวกสีดำ (ข้อเสียวิเคราะห์ข้อบกพร่อง) มาใช้ โดยหากคิดไม่ออกให้ลองใช้วิธีคิดแบบเชื่อมโยงคือให้ลองพิจารณาว่าเรื่องที่กำลังคิดเกี่ยวข้องกับเรื่องอื่นๆ อะไรอีกบ้าง หรือสวมหยิบหัวข้อหรือคำศัพท์อะไรก็ได้จากข้อมูลในข้อ 3. ขึ้นมา แล้วจับโยงไปโยงมาก็อาจทำให้เห็นประเด็นอื่นๆ ที่ซ่อนอยู่ได้
5. ขั้นต่อไปให้หยิบหมวกสีเขียวขึ้นมาคิด คือให้คิดสร้างสรรค์หาทางเลือกใหม่ วิธีใหม่ๆ มีปัญหาหรือประเด็นใหม่เพิ่มเติมหรือไม่
อาจเป็นการลองคิดนอกกรอบดูบ้าง โดยให้แต่ละท่านแสดงความคิดเห็นจนครบ ถ้าไม่ครบก็ให้ทำตามแบบข้อ 4. คือลองคิดเชื่อมโยง สุ่มคำในข้อมูลหรือจากหนังสือ จาก internet ประเด็นคือให้คิดมากๆ คิดให้ได้มากๆ ไม่ยอมแพ้ง่ายๆ ไม่ซี้เกียจคิด ถ้าเหนื่อยหรือล้าก็เปลี่ยนอิริยาบถไปล้างหน้า ฟังเพลง พักผ่อน หรือทำอะไรก็ได้ให้เพลิดเพลิน แล้ววิธีการคิดแบบหมวกสีเขียวจะดีเอง เพราะหมวกสีเขียวต้องการความสดชื่นเหมือนต้นไม้ ต้องการการผ่อนคลาย ความสนุกสนาน และความเพลิดเพลิน
6. ขั้นตอนสุดท้าย คือให้หาข้อสรุปด้วยหมวกสีน้ำเงิน มองภาพรวมให้ครอบคลุม จับประเด็นสำคัญ หาข้อสรุปที่ลงตัว และการตัดสินใจที่เหมาะสม

นอกจากนี้ ดร.วรภัทร์ ภูเจริญได้ให้แง่คิดเรื่องการคิดนอกกรอบว่าต้องมั่นในกรอบตัวเองก่อนแล้วขยายกรอบออกไปเป็นการนอกกรอบอย่างมีหลักการไม่ใช่มีหัว มีหลักคือ

1. ต้องไม่ใช่เรื่องอกุศลชั่วร้าย ไม่ใช่เรื่องที่ทำร้ายจิตใจ หรือว่ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่นโฆษณาลามก เพลงลามกหรือสื่อรุนแรง พวกนี้ไม่เรียกวนอกกรอบ เรียกว่าชั่วร้าย จะทำให้สังคมแย่
2. การคิดนอกกรอบไม่ใช่แค่คิด แต่ต้องลงมือกระทำด้วย ผิดแล้วก็ทำใหม่ จนรู้หนทางที่ใช้
3. การทำงานบริษัทในประเทศเกาหลี ประเทศญี่ปุ่น ได้วัน ๕ - ๗ ปี แรกอย่าเพิ่งนอกกรอบ ให้เรียนรู้งานของตนเอง ทำซ้ำ ๆ ให้เกิดความชำนาญ ปีที่ ๘ - ๙ จะให้ทดลองเล็กๆ ก่อน ปีที่ ๑๐ นอกกรอบเต็มที่เลย
4. คิดนอกกรอบต้องลองผิดลองถูกไม่มีใครปึงแล้วเจอคำตอบเลย ทดลองเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ แบบนี้เคยทำแล้ว เก็บข้อมูลเป็น check list ไว้ เป็นการนอกกรอบอย่างเป็นระบบ ถ้าไม่นอกกรอบอย่างเป็นระบบ จะเป็นการใช้อารมณ์ เกิดการทะเลาะกัน
5. ต้องแสดงให้เห็นว่าคุณมีที่เด็ดอยู่ มีการทดลองทำในพื้นที่เล็ก ๆ (pilot project) ที่เรียกว่าโครงการนำร่อง เสนอให้ผู้บริหารเห็นว่าเป็นเรื่องที่เป็นกุศล ไม่ใช่เรื่องชั่วร้าย
6. การนอกกรอบไม่ใช่แค่อ่านหนังสือเก่ง พูดเยอะ พูดเก่ง ต้องเป็นคนที่ลงมือทำ

7. การนอกกรอบต้องมีโค้ช มีครูที่จะสอนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แต่ไม่ใช่ให้คิดเหมือนครูหรือการคบกับคนนอกกรอบ
8. คนที่ประสบความสำเร็จในชีวิต ๘๐ – ๙๐ % จะออกนอกกรอบเป็น
9. การคิดนอกกรอบ ถ้าหลักการไม่แมนเรียกว่ามั่ว

การคิดนอกกรอบจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จนั้น ประการแรกสุดอยู่ที่กล้าเปลี่ยนความคิดจากแนวเดิมๆ หรือไม่ การประกอบอาชีพไม่ว่าสาขาใดก็ตาม ล้วนต้องใช้ความคิดในการพัฒนาองค์กร การเพิ่มคุณค่าให้กับตนเองให้เป็นบุคคลที่มีบทบาททั้งในสังคมและองค์กร เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด การที่มนุษย์หยุดคิด เท่ากับเป็นการหยุดพัฒนา หยุดความก้าวหน้าของตัวเอง ผู้ที่รักษาความก้าวหน้าในชีวิตย่อมต้องขวนขวายค้นหาและพัฒนาขีดความสามารถโดยเริ่มต้นจากพลังความคิด เพราะความคิดเป็นบ่อเกิดของสิ่งดีๆ สิ่งใหม่ๆ แก่สังคมโลก

แหล่งอ้างอิง

1. <https://aektanattraining.wordpress.com>
2. <http://www.tcdc.or.th/articles/business-industrial/17213/#คิดนอกกรอบด้วย-พุทธศาสตร์สร้างสรรค์--การเรียนรู้เชิงพุทธกับการพัฒนาการศึกษาไทย>
3. <http://www.tci-thajjo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/viewFile/27402/23370>
4. <https://aektanattraining.wordpress.com>
5. http://eservices.dpt.go.th/eservice_3/trainerlist/index.php?option=com
6. https://www.youtube.com/watch?v=LH4LxLhM_Uw
7. <https://www.novabizz.com/NovaAce/Intelligence/six-thinking-hats.htm>

รวบรวมและเรียบเรียง โดย

1. นางสาวสุรรัตน์ กุมารี นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ สคร.4 จ.สระบุรี
2. นางภัค ศัลยานุบาล พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ สคร.3 จ.นครสวรรค์
3. นายอภิชาต ทองใบ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ สถาบันวิจัย จัดการความรู้ และ
มาตรฐานการควบคุมโรค
4. นางสาวปณัสยา แสงหยก นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ กลุ่มตรวจสอบภายใน